

İslam Ekonomisinde Sigortacılık ve Mülkiyet Üzerinde Bir Analiz

Dr. Ahmet EFE

Ankara Kalkınma Ajansı, İç Denetçi, aefe@ankaraka.org.tr

Öz

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Müslüman ülkelerde de mülkiyet hakkı, kurumlar ve mülkiyet haklarını güvenceye alan sigortacılık uygulamaları genelde merkez kapitalist ülke uygulamalarından esinlenerek yapılandırılmaktadır. Bu çalışmada İslami bakış açısıyla mülkiyet hakları, sigortacılık ve mülkiyet sistemi İslam ekonomisi kapsamında incelenmiştir. Çalışmada ortaya konulan iddia, İslam'ın sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili ilkele ve sistemlerinin mevcut olduğu ve bunların kapitalist uygulamalara göre insanın huzurunu sağlama ve hayatını kolaylaştırma noktasında daha tutarlı ve yararlı sonuçlar doğurabildiğidir. Araştırmada, ekonomi ve İslam dini çerçevesinde yapılan çoklu disiplinli analizlerde Kur'an hükümlerinin ekonomik hükümleri tesis etmedeki farklılıklarının olduğu tespit edilmektedir. Buna göre, geçici dünya hayatında elde edilen mülkiyeti, güvence sistemlerini ve bütün gereklerini ebedi olan ahiret hayatını kazanmak için bir emanetçi algısıyla, eşyanın da hukukunu gözetecek şekilde bir araç olarak görerek her iki hayata da değerleri kadar önem veren İslami yaklaşımın farklılaştığı tespit edilmektedir.

Anahtar kelimeler: İslam ekonomisi, sigortacılık, mülkiyet hakkı, kamu mülkiyet kurumları

An Analysis over Insurance and Property within Islamic Economics

Abstract

Property rights, institutions and insurance mechanisms that assure property ownership and required legislative arrangements in Muslim counties just like in the other developing counties are generally taken from the best practices of western capitalist countries. In this study, insurance and property ownership are searched from the Islamic point of view. Our argument is that in comparison with capitalist paradigms related with property ownership and insurance mechanisms, there exist an Islamic approach based on some exalted principles and systems that not only covers worldly needs of mitigating risks associated with the property rights and proper insurance, but also includes concerns regarding preparation for the hereafter and eternal life. Particularly, the prominence of Islamic Economics in setting up of economic principles with

their institutional basis regarding property mechanisms from the holy Koran is being searched in brief with some specimens on systematic differentiations. Everything is the property of God and human being is temporarily undertaking its ownership as a vicegerent of God on the earth in which materials and properties are considered as entrustments. Property ownership at the eternal abode will be based of proper conduct of temporary properties.

Key words: İslamic economics, insurance, property rights, public property institutions.

Jel Classification: P48, H82, G32, Y80

Giriş

Sigortacılık ve mülkiyet konusundaki ihtiyaç ve tercihler her ülkenin hukuki ve sosyal düzenlemelerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ekonomik tercihlerin piyasaya yansıtılmasını sağlayan aktörlerin davranışlarının arkasında bilinç düzeyi, algılar, inanışlar ve kültürel değerler kadar sistem ve kurumsal yapılar da etkili olmaktadır. Benzer şekilde sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili kurumsal yapılanmalar ve uygulamaları salt açıdan maddi ekonomik fayda veya objektif kullanım/değişim değerleri ile açıklayabilmek de olanaklı değildir. Çünkü iktisat pozitif ve objektif olduğu kadar normatif ve sübjektif parametrelerle kurumsal yapılanma ve hukuksal düzenlemelerin de dikkate alınarak değerlendirildiği bir bilim dalıdır. İslam iktisadı bu değişkenler içerisinde dini değerler ile ahiret hayatına dair gerekli kavram ve uygulamaları da dâhil etmektedir.

Sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili uygulamalar ekonomik olduğu kadar hukuki düzenlemelerle ilişkili ve bu düzenlemeler sayesinde uygulanabilmektedir. Hukuk kapsamında değerlendirildiğinde hak ihlallerinin önlenmesi, mülkiyete verilen zararlar, mülkiyet hakkının gasp edilmesi veya beklenmedik bir olay karşısında hak/değer kaybının giderilmesi için bir kurallar bütünü oluşturulması ve bunun idari, teknik ve adli olarak takibini yapacak organizasyonel yapı ile finansman alt yapısının tesis edilmesi gerekmektedir. Bu mekanizmalar bazen aksayabilmekte veya doğru kurgulanmadığından hak kayıpları meydana gelebilmektedir. Özellikle mülkiyet hakkını güvenceye alan finansal mekanizmaları işleterek menfaat elde eden sigorta veya reaşürans şirketleri düzenleyici mekanizmalar üzerinde baskı kurarak kendi lehlerine mevzuat çıkarılmasını çoğunlukla sağlayabilmektedirler.

Sigortacılık ve mülkiyet sistemlerine İslami perspektiften bakıldığında birinci öncelik, mekanizmanın nasıl işlediğinden çok tüketici haklarını ve mülkiyet sahiplerini güvenceye alırken bunun dini gerekleri de karşılayıp karşılayamadığıdır. Burada son derece orijinal ve

iktisat bilimine yepyeni bir perspektif getirilerek dünya hayatındaki her türlü varlık ve refahın en kıt kaynak olan kısacık insan hayatında yeterli ve önemsenir bir anlam taşımadığı bilakis kaynaklarında ihtiyaçlar gibi sonsuz olduğu ebedi âlemde sonsuz bir varlığın ve yaşamın bulunduğu gerçeği ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmamızda ekonomi, finansman ve hukuk alanlarının kesişiminde İslam'ın farklı olarak ne tür bir katkı sağlayabildiğinin inceleme konusu olmasında yarar görülerek bu konuda literatür taraması yanında referans bir eser olarak çoğunlukla Risale-i Nur tefsiri özelinde değerlendirmeler yapılması tercih edilmiştir. Bunun nedeni de Risalelerin diğer eserlerde rastlanılmayan üslubu, içeriği ve tarzındaki farklılık olduğu düşünülmektedir. Örneğin İktisat risalesinde modern iktisadi kuramlara benzer analizler yapılmadan ve maddi sermaye birikimleri dikkate alınmadan insan huzuru, saadeti ve lezzeti hem dünya hem de ahiret kazançları açısından ele alınarak, her an ölümle yüz yüze bulunabilen insanın en önemli sorununun yok olmaktan ve cehennemden kurtulmak olduğunun altı çizilerek insanın elindeki ömür sermayesinin kıt bir kaynak olarak nihayetsiz ihtiyacı olan hiçlikten ve yokluktan kurtulmak ve ebedi yaşama kavuşturacak şekilde kullanılması gerekliliği üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Dolayısıyla dünya hayatından ziyade ahiret hayatının kazanmasına odaklanırken İslam'ın mucizevi bir yönü olarak insanın dünya hayatının da daha saadetli, mutlu ve lezzetli geçirilebildiği gerçeği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Yani aşırı hırs ve ihtirasla dünyevi mülk edinme ve ona olan sahipliği garantileme anlayışının hâkim olduğu kapitalizm ve komünizmin aşırılıklardan arındırılmış bir şekilde orta yol tercih edilmektedir. Kapitalizm'de özel mülkiyet kutsanırken komünizm'de ortak mülkiyet kutsanmış ve her iki sistem de kutsadıkları mülkiyeti korumaya dair mekanizmalar geliştirmişlerdir. Her iki düşünce sistemi de mülkiyetin dünyevi boyutuyla ilgilenerek insanlığın hangi durumda en fazla kazanım (maksimum kar/fayda) elde ettiği veya daha eşitlikçi bir uygulama elde edeceği tartışmasına dayanmaktadır. Mülkiyet ile ilgili analizler felsefe, hukuk ve ekonomi bilimiyle ilişkili olduğu kadar kurumsal yapılanma ve dini yaklaşımlar ile de ilişkili olabilmektedir.

Modern iktisat teorisinde sadece dünya hayatıyla ilgili sınırsız ihtiyaçların sınırlı kaynaklarla karşılanabilmesi noktasında analizler yapılmaktadır. İslam ekonomisi de prensip olarak buna katılırken dünya hayatı ile birlikte aynı zamanda ahiret hayatını da dikkate almakta ancak, ahiret hayatını dünya hayatına öncülleyerek dünya hayatını da ahiretin bir tarlası ve bir mezarası gibi doğru kullanılması gereken en değerli kaynaklardan birisi olarak değerlendirir.

İslam anlayışında gerçekte mülkiyet Allah'ın olup, insana geçici olarak dünya hayatında bulunduğu müddet içerisinde tasarruf ve intifa hakkı verilmiştir. İnsanın kendisi, vücudu, yararlandığı nimetler ve tasarrufu altında bulunan tüm varlıklar birer emanet olup, Ahirette bunların ebedi bir şekilde elde edilebilmesi için dünyadaki varlıklar üzerindeki tasarrufunda Allah'ın koyduğu emirler dairesinde hareket etmek mecburiyeti vardır. İnsan kendisine geçici olarak verilen ve her an geri alınabilecek tüm varlıklarını korumak, arttırmak ve mümkünse ebedileştirme çabası içerisindedir. Ancak Dünya'da günlük ortalama 150 binden daha fazla ölen insanlar¹ dünyayı terk ettiklerinde vücutları dâhil tüm varlıklarını terk etmekte, elde edilmesi veya korunması için sarf ettiği gayretleri, masrafları ve sıkıntıları kendisine hatıra olarak kalmaktadır. Risale-i nur tefsirindeki temel yaklaşım da bu noktada her gün verilmiş olan yirmi dört saatlik ömür ve eldeki tüm varlıklar da kıt bir sermaye olarak ele alınmakta ancak bu sermaye ile ebedi bir hayatı dünyalar kadar bağlar, mülkler ve bahçeler kazanma imkânı sunan bir fırsat olarak ele alınmaktadır. Bunun için de en iyi sigorta, mülkiyeti ebedi bir şekilde kaybettirmeyecek olan baki bir sigorta olabileceği vurgusu yapılmaktadır. Ancak "seddi zarar" ilkesi gereğince birer emanet olan mülkiyetin dünya hayatında da güvenceye alınmaması gerektiğine dair her hangi bir referans bulunmamaktadır. Aksine tarihsel uygulamalar ve hukuki gerekçeler mülkiyetin güvenceye alınabileceği ancak bunun İslami çerçevede meşru bir işleyiş içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiği ve bunun da mümkün olduğu iddia edilmektedir.

1. Metodoloji

Araştırmamızda betimleyici ve ilişki arayıcı mantıksal analiz metotları kullanılmaktadır. Ayrıca sigortacılık ve mülkiyet kurumları kesişiminde İslam ekonomisi, İslam hukuku ve kurumsal yaklaşımlar üzerinden de literatür araştırması yapılmaktadır. EBSCO veri tabanında uluslararası literatür araştırması yapılmıştır. Buna göre, "*islamic economics*" anahtar kelimesi kullanılarak yapılan araştırmada 189 adet makaleye, "*insurance and property ownership*" anahtar kelimesi kullanılarak yapılan aramada ise 1.040.000 adet makale tespit edilmiştir. Dolayısıyla İslam ekonomisi, sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili yeterli düzeyde uluslararası literatür bulunduğu söylenebilir. Türkçe literatür araştırması için de "*İslam ekonomisi*" anahtar kelimesi kullanılarak yapılan araştırmada 10 adet makale, "*sigortacılık ve mülkiyet*" anahtar kelimesi kullanılarak yapılan araştırmada ise 1.130 makale tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırma alanında yeterli düzeyde uluslararası yaygın varken Türkçe literatürde göreceli olarak

¹ Detaylı bilgi için bkz: <http://www.worldometers.info/>

daha az çalışma olduğu görülmektedir. Bu husus da kuşkusuz yaptığımız çalışmanın Türkçe literatüre olan katkısının önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmamızda temel amaç, İslam ekonomisinin sigortacılık ve mülkiyet boyutuna dair detaylı bir çalışma yapmak değildir. Zira bu ancak bir kitap çalışmasına konu edilebilecek düzeyde kapsamlı bir analiz ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Buradaki temel amaç, İslam ekonomisinin sigortacılık ve mülkiyet temellerinin olabildiğinin ortaya konularak bunların modern iktisadın dayandığı kapitalist uygulamalardan farklılık arz ettiğinin ispatlanabildiğini göstermektir. Buna göre araştırma sorularımız şu şekilde belirlenmiştir:

1. İslam ekonomisi sigortacılık ve mülkiyet açısından analiz edilebilir mi?
2. Türkiye’de ortaya çıkan çağdaş bir eser olması açısından Risale-i Nur tefsiri İslam ekonomisinin sigortacılık ve mülkiyet temellerini ortaya koyabilmeye katkıda bulunabilmekte midir?

Yukarıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranırken öncelikle İslam ekonomisiyle ilgili sorunlar değerlendirilerek araştırma problemi yapılandırılmış, İslam şeriatı ile ekonominin nasıl düzenlendiği üzerinde durulmuş, İslam ekonomisinde sigortacılık ve mülkiyetin temelleri değerlendirilmiş ve son olarak da İslam ekonomisi açısından sigortacılık ve mülkiyete Risale-i Nur tefsirindeki hususlar çerçevesinde nasıl bir katkıda bulunulabildiği hususu analiz edilerek araştırma soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

2. Araştırma Problemi

Bazı araştırmacıların ifade ettiği üzere, Müslümanların maddi olarak geri kalmışlıkları ve aralarında birliğin olmamasının aslında onları arzuladıkları caddede ilerlemelerini sağlayabilecek olan Kur’an’ın Dünya görüşü yani Kuran felsefesinden uzaklaşmış olmalarıdır (Shittu, 2014, s.240). Dolayısıyla Kur’an’dan beslenen müspet felsefenin sigortacılık ve mülkiyeti nasıl değerlendirdiği bir araştırma problemi olarak ele alınmaktadır.

İslam Ekonomisinin bir bilimsel disiplin olarak geliştirilmesinde ciddi krizler olduğunu gösteren kanıtlar mevcuttur. Bunun temel sebebi ise Müslüman ekonomistlerin çoğunun batı modern ekonomi gereklerini sorgulamadan kabul etmelerinde yatmaktadır (Zaman, 2012, s.143). Bu nedenle metodolojik olarak alt yapıyı oluşturan varsayımlar yanlış olduğundan İslami bakış açısı ile sigortacılık ve mülkiyet uygulamaları da çatışmaktadır. Bu çatışma henüz iyice bilinir değildir ve çatışan bilgi alanlarındaki bu sorunu çözmeye yönelik çabalar da başarısız olmaktadır.

İslam ekonomisi çalışmalarının başarısız olmasının nedeni, modern ekonominin epistemolojik ve sosyo-tarihsel temellerini yani kökündeki meta-ilkeleri başarılı bir şekilde kapatmadan onları İslam'ın normatif pozisyonuna göre dönüştürememesidir. Al-Attas'a göre, bilginin İslamileştirilmesi için modern ekonominin kökünde yer alan sigortacılık ve mülkiyeti temeller İslam'ın metafizik ve değerbilimsel (axiological) çerçevesine göre kritik bir şekilde ayarlanarak yerleştirilebilmesi gerekir (Jha, 2013, s.171).

Khan gibi bazı araştırmacılar ise İslam ekonomisi ile ilgili çalışmalarda stratejik vizyon eksikliği sorunu olduğu tespitini yapmışlardır. Buna göre, teorileştirilme çabalarının metodolojik olarak doğru olmadığı, aslında yapılması gerekenin “*islam ekonomi teorisi*” değil, “*ekonominin İslami teorisi*” olduğu iddia etmişlerdir. Bunun için de insanın ekonomik davranışının incelenmesi gerektiğinden İslam ekonomisinin bu sorunu çözebilmesi için öncelikle fizik ve matematik gibi pozitif bilimlerden boşanarak biyoloji, sosyoloji, psikoloji ve sigortacılık ve mülkiyet gibi insan yaşamını konu edinen bilimlerle evlenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Khan, 2013).

İslam'ın kendisine has karakteristiği olmasından dolayı modern ekonomi yaklaşımından temelde ayrıştığı iddiası çerçevesinde yapılan bir araştırma sonucunda, “*İslâm'ın bütünlüğü nazar-ı itibara alınmadan ve İslâm bütüin boyutlarıyla hayata taşınmadan yapılan iktisat çalışmalarının, “İslâm kapitalizmi” veya “faizsiz ve zekâtlı kapitalizm” olmaktan öteye geçemeyeceği*” sonucuna varılmıştır (Çayıroğlu, 2014).

Konuyla ilgili eleştiri yapanlardan bazıları çok ileri gitmişlerdir. Örneğin Sohrab Behdad, İslam Ekonomisinin İran'da uygulama teşebbüsleri konusunda bahsederken “İslam ekonomisinin geçerli bir sosyal alternatif oluşturma kabiliyetinden yoksun olduğu açıkça ortadadır” şeklinde bir ifade kullanmış ve Timur Kuran da benzer şekilde İslam ekonomisinin öz ve içerikten yoksun olduğunu ve İslam ekonomisi çalışmalarının da aslında farklılaştırılmış bir İslam kimliği oluşturma çabaları olduğunu ileri sürmüştür (Zaman, 2012, s.145).

Son yıllarda, ekonomi tarihçileri ve antropologlar, mülkiyet hakları ve kurumlar açısından farklı içerik ve uygulamalar üzerinde odaklanmaya çalışmaktadırlar. Bunlar, bireylerin ve toplumların ekonomik gelişimlerini yönetecek, yönlendirecek ve sürdürececek bir mekanizma üretildiğini ortaya koyan teorik yaklaşımlar ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu teorilerin arkasında, ekonomik büyümede kurumların rolünün bireylerin rolünden çok daha etkili olduğunu iddia eden yeni bir ekonomik felsefe yatmaktadır. Bireyler, mülkiyet haklarının

yatırımlarında ve diğer ekonomik faaliyetlerinde güvenli ve güçlendirilmiş olduğu noktasında emin olmaya bireyler ihtiyaç duyarlarken bunları belirleyen ve savunan kurumların icra ettikleri roller daha kritik önemi haizdir. Bu roller, özellikle bedavacılık, ihlaller, gasp etme, suiistimal, haksız avantaj elde etme ve zafiyetlerinden yararlanma gibi hususlardan genel olarak olumsuz etkilenen bireyler açısından çok önemlidir. İslam ülkelerinin geri kalmışlıkları da sermaye birikimi veya teknolojik ilerlemeden ziyade medrese, han ve zaviyeleri de içeren vakıf mülkiyetleri gibi uygulamalarla şekillenen kurumsal yapılarla ilgili olup, vakfiyelere uygun kurumsal düzenin devam edilmeden kesintiye uğramasıyla ilişkili olduğuna dair araştırmalar da yapılmıştır. Ayrıca vakfiyelere daha sonra yapılan katkılar ile ilgili olarak araştırma olmadığı gibi güvenilir kayıtlar da mevcut değildir. Vakfiyelere kuzey Afrika sömürge yıllarında Fransız gibi istilacılar tarafından el konulması ve daha sonrasında kurulan devletlerde vakfiyelerin kesintiye uğraması İslam dünyasında mülkiyet hakları ve bunların kurumsal etkileri noktasında ciddi bir sorunsalı temsil etmektedir (Shatzmiller, 2001, s. 45-47). Türkiye’de de Cumhuriyetten sonra serbest olan vakıfların devlet kontrolüne ve idaresine geçmesi ve mevcut durumda Vakıflar Genel Müdürlüğünün işletmesinde olması dikkate alındığında mülkiyet hakları ve bunların güvencesi ile ilgili kurumsal yapılanmaların modern hukuk ile İslam şeriatı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Mülkiyet hakları konusunun İslam ekonomisinin en yumuşak karnı olduğu ve farklı yorumlamalarla farklı mecralara çekilebildiği ve dolayısıyla bu sorunun “gerçek” sınıf mücadelesi temelinde ele alınarak mülkiyet haklarının her toplum özelinde kesin çizgilerle ifade edilebilmesi gerektiği de savunulmuştur (Behdad, 2006).

Müslüman toplumların geri kalmışlıklarının nedenleri üzerine daha pek çok analiz yapılmıştır. Ancak ekonomik sorunların çözümü için genelde çeşitli politika paketleri ile kurumsal yapılar üzerinde durulurken İslam ekonomisinin çözüm sağlama kabiliyetinin göz ardı edilmesi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızda, ekonomik davranışların sigortacılık ve mülkiyet uygulamalarından kaynaklanan nedenlerinin olup olmadığı ve bunun İslami perspektiften sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili analizlerle çözümlenmesinin olanaklı olup olmadığı araştırılmaktadır. Araştırmamızın hareket noktası da İslam toplumlarında daha çok kapitalizmin ürünü olan sistem, yaklaşım ve politika paketleri ile kurumsal yapılanmalardan çoğunlukla sonuç alınamaması ve İslam ülkelerinin batılı merkez kapitalist ülkelere göre üretici olmaktan çok tüketici ve çevre toplulukları gibi görünmeleridir. Ne kendileri gibi kalabiliyorlar ve ne de tam bir kapitalist

toplum olabilmektedirler. Bu husustaki sorunların sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili kısmı analize tabi tutulmaktadır.

3. İslam Şeriatı, Ekonomi ve Hak Kavramı

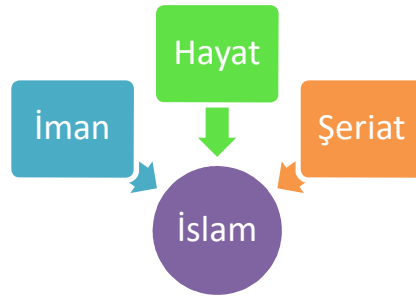
Sürdürülebilir iktisadi kalkınmanın İslam ile olan ilişkisi üzerinde araştırmalar yapmış olan Marsuki'ye (2009) göre din, Dünyadaki pek çok toplumda uygulanan en hükümler etik sistemlerden birisidir. Çağdaş Müslüman bilim adamlarına göre, İslam sürdürülebilir ekonomik kalkınma için kendisine has yaklaşımlara sahiptir (Marsuki, 2009, s. 22). Dolayısıyla din, kültür, inanç ve kabuller toplumsal ve yönetsel düzenleri temelinde etkileyen en önemli parametrelerdir. Bu parametrelerin sigortacılık ve mülkiyet boyutunda davranışları ve uygulamaları nasıl etkilediği üzerinde analizlerin yapılması gerekir. Çünkü din ve inancın etkisi gerçek iman ile gerçekleşebilir. Ancak dini kurallar, gereklilikler ve kurumların da doğru bir şekilde zamanın hükmüne uygun olarak ortaya konulması gerekir.

Dinin koyduğu ilke ve prensipler insanın kendisine ait olan varlıklardan fedakârlık yapmayı, başkasının yararına çalışmayı, karşılıksız vermeyi ve kendi egosunu tatmin etmekten kaçınmayı gerektirdiğinden dolayı bunların sigortacılık ve mülkiyet temellerinin incelenmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Görünmeyene inanmak da başlangıç ve sonuçları itibariyle sigortacılık ve mülkiyet benzeri parametrelere dayanmaktadır. İlk kabuller ile daha sonraki sonuçlarını hazmetmek, içselleştirmek ve gerektiğinde acı ve ıstırap çekmek pahasına da olsa sabrederek karşılayabilmenin maddi ölçütlerle ve tarihsel materyalizmle anlaşılması olanaklı değildir. Bu nedenle de özellikle Müslüman toplumlarda İslam'da Şeriat, ekonomi ve sigortacılık ve mülkiyet ilişkilerinin anlaşılması gerekir.

Kuşkusuz İslam, hayatı tarafsız bir bakış açısı ile inceler. Bu hayatın yapıcı unsurlarının birbirlerini tamamlayıp, birbirlerine destek olduklarını görerek ona göre kıymet verir. Bu unsurlardan bir kısmı bir yana itilerek bir kısmına da haddinden fazla değer verilmemiştir. Maddi yön, desteğini manevi yönden alır. Şu halde İslam'ın makro ve mikro alanlara da tasnif edilebilecek iktisadi prensipleri, diğer ahlaki, sosyolojik, sigortacılık ve mülkiyet ve pedagojik prensiplerle iç içe kaynaşmış bir haldedir. Dolayısıyla, İslam'ın iktisadi ve sosyal hayatta mükemmelliği netice verme potansiyelindeki ilkeleri, insan varlığının gerçek değerinin farkına varamamış seküler veya diktatör bir hükümetin baskısı olmaksızın uygulanması imkansız olan ütöpik teorilerden ibaret olmayıp, aksine tamamen uygulamaya ve pozitif sonuçlara yönelik olduğu tarihteki örnekleriyle anlaşılmaktadır.

"İslam" kelimesi barış, selamet ve iyilik manasında ve "İktisat" ise aşırılıktan kaçınma ve orta yolu tercih ederek tasarruf etmek anlamını taşıyan Arapça kelimelerdir. İktisat yerine kullanılan "Ekonomi" ise Eski Yunan kökenli bir kelimedir. "İslam Ekonomisi" veya onun yerine kullanılan "İslam İktisadı" ise İslami değerlerden esinlenen bir toplumun İktisadi sorunlarını inceleyen sosyal bir bilim dalı olarak tanımlanabilir. "İslam İktisadı" ile daha çok kaynağını veya esintisini İslam'dan alan ekonomik faaliyetler ve müesseseler kastedilmektedir. Akademik anlamda İslam İktisadı ise, modern iktisat öğretilerindeki bazı varsayım, parametre ve ekonomik birimlerin davranış farklılığı dışında başka bir ayrılığı söz konusu olmadığından iktisat biliminin kullandığı, analiz araçları ve modelleme yöntemleri ile kavramları da kullanacağından dolayı iktisat biliminden bağımsız ayrı bir disiplin olarak düşünülemez. Bu nedenle, İslam iktisadının bilimsel olarak iktisat biliminin farklı bir yorumu veya bir alt dalı olarak ele alınması mümkündür.

Bediuzzaman'a göre dinin en temel meseleleri iman, hayat ve şeriat olmak üzere üç tanedir. Bunların içerisinde en ehemmiyetli olan ve diğerlerini de etkileyen ise iman meselesi olarak belirtilmektedir. "Hem üç mes'ele var: Biri hayat, biri şeriat, biri imandır. Hakikat noktasında en mühimmi ve en a'zamı, iman mes'elesidir" (Nursi S. , 1956, s. 90).

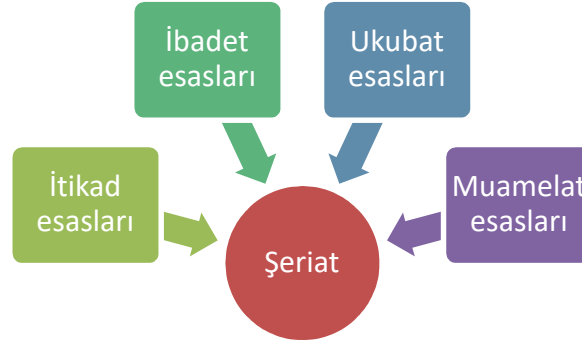
Şekil 1 İslam'ın en temel meseleleri

Kaynak: (Nursi S. , 1956, s. 90)' den esinlenen araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

"Şeriat" diye adlandırılan İslam Hukuku temel olarak dört ana daldan oluşmaktadır. Bunlar;

- ☒ *İtikat esasları*: İnanç ile ilgili hükümleri içerir.
- ☒ *İbadet esasları*: İbadet ile ilgili hükümleri içerir.
- ☒ *Ukubât esasları*: İslam ceza hukukunu içerir.
- ☒ *Muamelât esasları*: İnsanların birbirleri ile olan davranışlarını düzenleyen kural ve esaslar

bütünüdür. Kısacası, sosyal hayat ile ilgili düzenlemelerden ibarettir (Hoca, 2007).

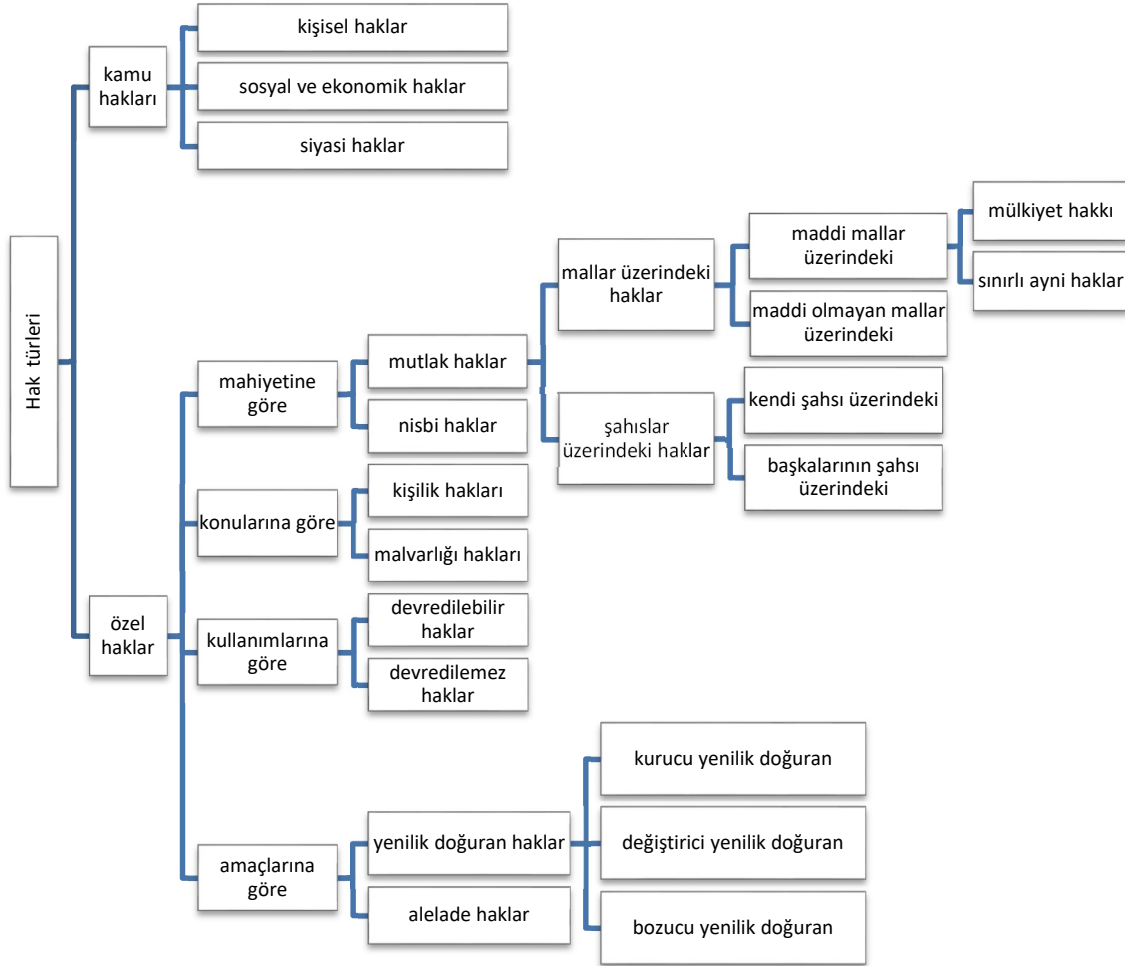
Şekil 2. Şeriatın bileşenleri

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

İşte İslam ekonomisi veya iktisadı özünde, İslam hukukunun "muamalat" grubuna dahil olan kural ve müesseseleri ifade etmektedir. Yani İslam ekonomisi, İslam hukukunun iktisadi tarafı ile meşgul olan, özünde normatif ama pozitif dayanak ve maslahatlara dayanan bir sosyal bilim dalı olan iktisat biliminin bir alt dalı olarak kabul edilebilmektedir. Buna göre, İslam'ın ekonomi alanındaki düzenlemeleri ve Müslümanlığın temel esaslarına uygun olan ticari ve ekonomik ilişkiler "İslam ekonomisi" ni teşkil etmektedir. İslam hukukunun bir alt dalı olarak da kabul edilebildiğinden bazen "El-fıkh-ul İktisat" diye de tabir edilmiştir.

Arazilere verilen haklar, gerçek (karada) emlak haklarını ve kişisel mülkleri içeren daha geniş bir mülkiyet haklarından biridir ve maddi ve maddi olmayan mülkiyet (stoklar, fikri mülkiyet) olarak sıralanır. Arazi hakları, sadece arazi kullanma hakkını değil aynı zamanda intifa hakkı veya kira gibi mülkiyet haklarını da içermektedir. Genel olarak, başkalarını dışlama hakkını ima eder. Avukatlar, filozoflar, sosyologlar, antropologlar ve ekonomistler, mülkiyet haklarının niteliği ve kapsamı hakkında farklı bakış açılarına sahiptir, ancak geleneksel olarak mülk edinimi, mülkiyeti, kontrolü, kullanımı, yönetimi, devri ve satışı da dâhil bir grup haklar olarak anlaşılmıştır (Alchian, 1977). Mülkiyet haklarının Batı felsefi ve sosyo-siyasi düşüncelerden geldiği yönündeki yaygın varsayımlara rağmen İslam ekonomisinde de açıkça görülmektedir (Abd Al-Kader, 1959). Mülkiyet yalnızca kişilerin değil, aynı zamanda kişilerin şeyler ile olan ilişkilerini de yönetir (Vandeveld, 1981), (Munzer, 1990). Bu nedenle insan ilişkileri, ibadet'a (ibadet) ilişkin meselelerden farklı olarak toplumsal ilişkilerin bir parçasıdır. Bununla birlikte, 'çoğu şeyi ve bazı sosyal varlık varlıklarının tahsisini düzenleyen' mülkiyet, daha geniş bir şemanın bir parçasıdır ve ikincisi, hangi bir arz daha fazla potansiyel toplam talep var' (Bashir,

1999). Mülkiyet hakları, serveti en üst düzeye çıkarmak için toplumda aracılık ederken, genellikle işlem maliyetlerine (kaynakları dağıtmak) ve bireysel güç ve kaldıracın dolandırıcılığına tabidirler. Mülkiyet hakları, pazarların, gayri resmi toplulukların veya devlet faaliyetlerinin özel kullanımı yoluyla farklı yollarla tahsis edilir.

Şekil 3. Beşeri Hukuk Kapsamında Hak Türleri

4. Mülkiyeti Koruyacak Sigortacılık Faaliyetleri

Mülkiyeti Koruyacak Sigortacılık Faaliyetleri İslam ekonomisinde hakların korunması esastır. Ne tür haklar olduğu ve bunların nasıl korunabileceği araştırmamızın konusu olmamakla birlikte aşağıdaki şekilde hak türleri hakkına fikir edinilmesi ve konuyla bağlamının anlaşılması mümkündür. Çünkü sigortaların hemen hepsi bu hak türleri kapsamında giren bası hususları güvenceye almaya çalışmaktadır. Hak, mülkiyet ve güvence

bağlamında sigortacılık faaliyetlerinin İslami kriterlere uyup uymadığı değerlendirilecektir.

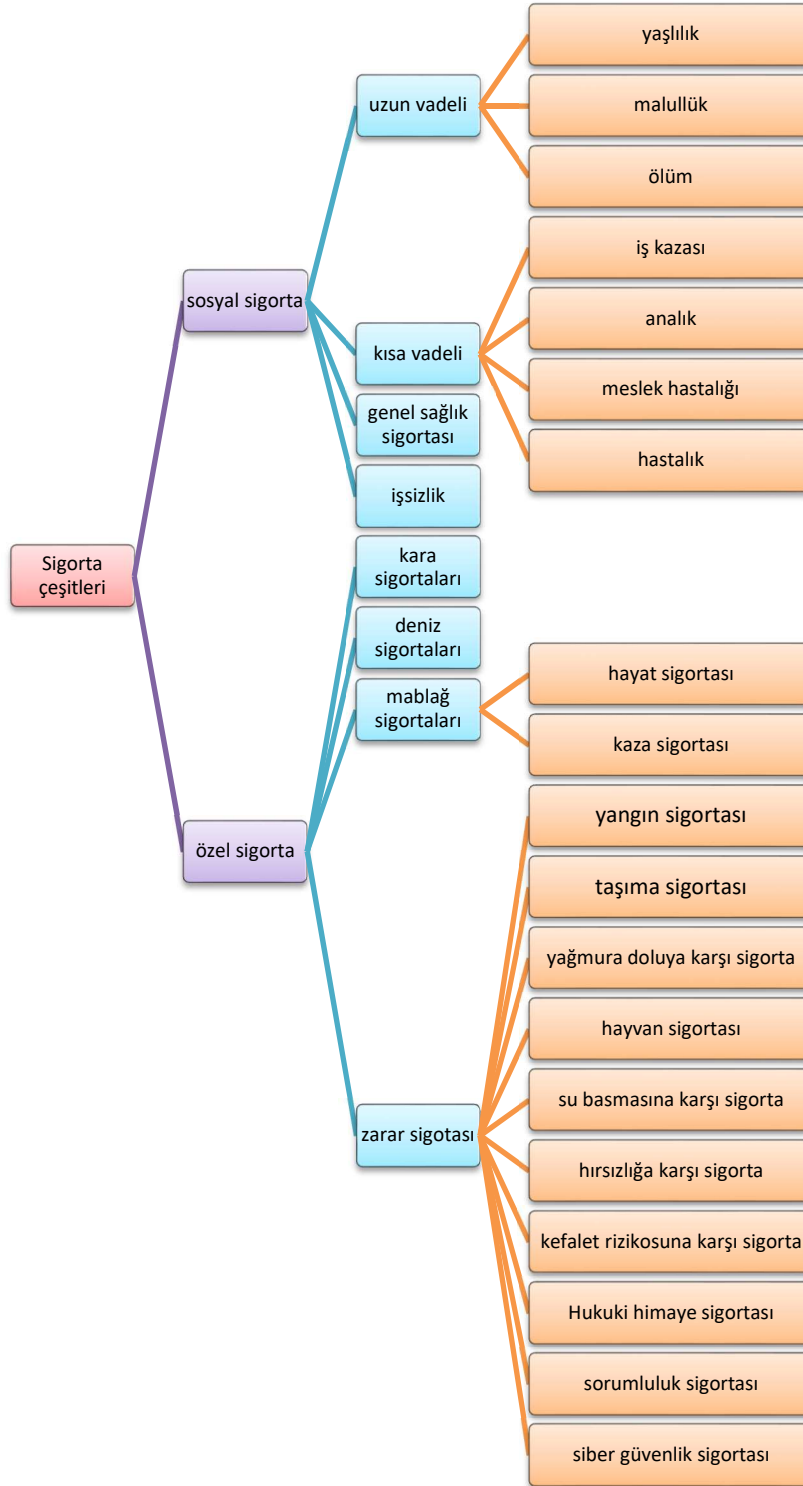
Sigortacılıkta en temel ayırım kuşkusuz sosyal (zorunlu) ve özel sigorta ayırımıdır. Sosyal sigorta, modern refah devletlerinde vatandaşlar için bir sosyal güvence sağlama ve bu bağlamda kamu yararını sağlamaya çalışan bir sigorta türüdür. Özellikle sosyalist düşüncelere bir tepki olarak onları kapitalist sistem içerisinde telafi etmeye yönelik bir çözüm olarak da kabul dileyebilir. Sosyal sigortanın en önemli özelliği ise her hangi bir sözleşmeye dayanmadan doğrudan kanun ile doğmasıdır. Özel sigorta ise kişilerin şahsi menfaatlerini hırsızlık, kaza ve yangın gibi çeşitli risklere karşı güvenceye alma işlemidir. Zorunlu trafik sigortası ve deprem sigortası kanunla gerekli görülen zorunlu bir sigorta olarak kabul edilirken kasko ve bireysel emeklilik gibi sigortalar isteğe bağlı akdi sigortalar grubunda kabul edilirler. Akdi özel sigortalarda riskin sebep olduğu gerçek ve somut zararın hesabı üzerinde olduğunda zarar sigortası, vücut ve sağlığı ile ilgili olarak bir zarar meydana gelmesinde ise belirli bir miktarın tazminat olarak ödenmesi durumunda meblağ sigortası söz konusu olmaktadır. Görüldüğü üzere sigortacılık pek çok farklı disiplinlerle ilişki halinde karmaşık bir bilgi alanında yer almaktadır.

Şekil 4. Sigortacılık Alanının İlişkili Olduğu Bilimsel Disiplinler

Yukarıdaki şekilden de anlaşıldığı üzere, sigortacılık faaliyetlerini ilgilendiren sadece finansman ve hukuk değil pek çok bilimsel disiplin mevcuttur. Bunlarla olan ilişkisinin ortaya konulmasıyla birlikte gerçek bir değerlendirme yapılabilmesi olanaklıdır. Bu nedenle de bu bilimsel alanlar kapsamında bir takım analizler yapılacaktır. Bu kapsamda öncelikle hak türlerinden başlanarak ne tür hakların mevcut olduğu ve bunları güvenceye alan ne tür sigorta

şekilleri olduğu tespit edildikten sonra Şeri hukuk ve İslam ekonomisi bağlamında analizler yapılacaktır.

Şekil 5. Beşeri Hukuk Kapsamında Günümüzde Yaptırılabilen Sigorta Çeşitleri

Yukarıdaki şemada görüldüğü üzere neredeyse tüm hak türlerini ve farklı şekillerini kapsayacak şekilde sigortalama mekanizmaları icat edilmiştir. bu türler ihtiyaçlara göre artabilmektedir.

Tüm bu sigorta çeşitleri güvenceye aldıkları hak türlerinden bağımsız olarak ortak unsurlara sahiptirler.

Bu bağlamda her hangi bir sigorta uygulamasında aşağıdaki unsurlar ortaya çıkmaktadır:

1. Sigorta eden: Sözleşmeyi himaye ederek tazminleri ifa eden taraftır. Bunlar kâr amacı güdebileceği gibi kooperatif şeklinde de varlık gösterebilirler.
2. Sigorta ettiren: Sigortacı ile sözleşme imzalayarak kendisini güvenceye almaya çalışan taraftır.
3. Menfaat: Sigorta ettirenlerin risklere karşı korunan çıkarlarıdır.
4. Risk: gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan zarar verici olay veya durumlardır.
5. Sigorta bedeli: riskin meydana gelmesi durumunda sigorta eden tarafından karşılanacak miktardır.
6. Ücret (prim): sözleşme gereği sigorta ettirenin sigortacıya ödediği parasal karşılıktır.
7. Süre: sigorta sözleşmesinin bir diğer bileşeni de sigortanın geçerli olduğu zaman aralığıdır.

Sigorta meselesi İslâm dünyasında orijinal anlamıyla içtihat faaliyetinin ortadan kalktığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. İslâm hukukçuları sigorta kavramıyla karşılaştıklarında, kendi zamanlarında toplumsal dayanışma ve sosyal güvenlik kurumları güçlü olmamasına ya da hemen hiç bulunmamasına rağmen sigorta kurumunun haram ve yasak bir kurum olduğunu rahatlıkla söyleyebilmişlerdir. Kanûnî dönemi gibi geç sayılmayacak bir çağda, Avrupa’da uygulanmaya başlamış deniz nakliyatıyla ilgili tüm sigorta şekilleri Osmanlı devleti limanlarında da görülmeye ve uygulanmaya başlanmış olmasına rağmen İslâm dünyasında sigorta kurumunun hukuki anlamda tartışılmasına karşı, kilise hukukundaki tartışmalarla da mukayese edildiğinde bir ilgisizlik olduğu söylenebilir. Öyle ki konuyla ilgili ilk görüş bildiren fakih olan İbn-i Âbidîn’in sigorta ile ilgili görüşlerini sunduğu metinlerin analizinden ortaya çıktığı üzere sigorta sisteminin gerçek mahiyetinin en azından müellif açısından tam olarak anlaşılabilmiş olduğunu söylemek güçtür (Hacak, 2006).

Sigortacılığın İslami esasları konusu çok geniş olmakla birlikte, bazı noktalarda İslam Hukukçuları arasında görüş ayrılıkları söz konusu olmaktadır. Burada, kısa ve öz olarak İslam’ın sigortacılığa bakış tarzı verilmeye çalışılacaktır. Buna göre konu; sigorta, sigorta eden ve sigorta edilen açısından üç kısma ayrılmaktadır:

1. Devletin sağladığı sosyal sigorta,

2. Karşılıklı sigorta,
3. Ücretli sigorta.

Mevdudi gibi birçok İslam hukukçuları, ücretli sigortanın İslam dışı olduğu kanısını paylaşmaktadırlar. Böyle davranmalarının esas sebebi ise sigortanın bir kumar ve spekülasyon niteliğinde olduğunu düşünmeleridir. Ücretli sigortaya Yusuf el-Kardavi de şu gerekçelerle karşı çıkmaktadır:

- Bağış olmadığına göre karşılıklı yardımlaşma da yoktur,
- Sigortalı şirkete ortak değilse ortaklık esası da yoktur,
- Sigorta şirketleri topladıkları paraların çoğunu faizde değerlendiriyorlar.

Buna karşın Hamidullah ve Mennan gibi düşünürler ise, sigortanın kumara benzemediğini ve daha çok işbirliği esasına dayandırılmasının sermaye birikimi açısından da yararlı olduğu düşüncesindedirler. Onlara göre, kumar ve sigorta arasında temel bir fark vardır. Kumar, ayrılık ve nefreti artırır ve Allah'ı anmayı unutturur. Sigorta ise işbirliği üzerine kuruludur, karşılıklı yardımlaşma ile sigortalıyı ve ailesini yoksulluktan kurtarmayı amaçlar. İslam'da bir kişiye ailesi için güvenlik sağlamak üzere hazırlıklı olmasını yasaklayan hiç bir emir yoktur. Mennan'a göre devletin alacağı tedbirler ve yapacağı teşvikler sayesinde sigorta aracılığıyla bir bütün olarak toplum sermaye birikiminden yararlanma imkânına sahip olmaktadır (Mennan, 1984, s.471-487).

Mahmud Ahmed'e göre bugünkü sigorta şirketlerinin gelirlerinin çoğunu hazine bonolarına yatırmaları, sigorta şirketlerinin gayr-i İslami olduğunu düşündüren en önemli nedendir. Müslümanların kuracakları sigorta şirketlerinin faizden uzak durması gerektiği gibi, sermayelerini yatırımlara dönüştürebilmeli veya hisse senetleri yoluyla reel ekonomiye destek olmalıdırlar. Sigortanın temel fikri, İslam'da kabul gören iş birliği (şirket) düşüncesinden gelmekte olup, bunun teşvik edilerek yaygın hale getirilmesi sağlanmalıdır. Mahmud Ahmed'e göre ölüm sigortası dışındaki yaşlılık, hastalık ve zarar-afet sigortalarının devlet tarafından yapılması gerekir ve ayrıca toplanılan zekât gelirlerinin de bu şekildeki sosyal harcamalarda kullanılması lazımdır (Ahmed, 1975, s.175).

Prof. Hayrettin Karaman, sigorta ile ilgili düşüncelerini şu şekilde belirtmektedir:

1. İslam, getirdiği sosyal ve ekonomik düzen içinde insanları tehlike ve felaketlere karşı sigorta etmiş, geleceklerini güven altına almıştır,
2. Bu düzenin bütünüyle işlemediği yer ve zamanlarda karşılıklı sigorta çeşidi

geliştirilmeli ve bu kuruluşlar ticaret ve ortaklıklarla güçlendirilmeli,

3. Karşılıklı sigortanın da bulunmadığı veya yetersiz olduğu yerlerde gene de ihtiyaç duyanlar için ücretli sigortanın kapısı açıktır. Sigorta şirketlerinin sigorta dışında İslam'ın yasakladığı işlerle uğraşmaması ayrı bir konudur ve bunu yapmayan şirketleri bulmak veya kurmak mümkündür.

Karaman, ücretli sigortacılık esasına dayalı “Pirimli Sigortacılık”ta haksız kazanç sağlandığını, buna karşın İslam alimlerinin “Üyelik Sigortacılığı” nı geliştirdiğini belirtmiştir. Bu sistemde sigorta kurumu yardımlaşma aracı ve aracısı olarak görev yapmakta ve herkes belli bir oranda hissedar olur ve meydana gelen kaza vb. gibi zararları hissesinden karşılandığı gibi, zararı dışındaki parasını istediği zaman almak hakkına sahiptir (Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, C:1,2,3., 1987, s.107, C.1).

5. İslam'da Sigortacılığın Dayanağı Olan Risk Paylaşım Kurumları

Günümüzde ihtiyaç duyulan, zaruret ve ticârî örf haline de gelmiş bulunan sigorta müessesesi ve sosyal güvenlik tedbirleri, birey, toplum ve devletin bekası için faydalı ve devletin görevleri arasındadır. Bu durum klasik fikhî ifade ile “*maslahat ve istihsân*” olarak ifade edilir. İnsanlar ve kurumların, karşılaşma olasılıkları bulunan risklerin yol açacağı zararları önlemek amacıyla bir araya gelerek oluşturdukları organizasyon olarak sigorta işletmeleri, gerek bireysel emeklilik sistemi ve hayat sigortaları, gerekse kredi sigortaları ve tarım sigortaları aynı üniteler arasında, aynı tür rizikolara karşı sigorta ettirenlerin karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmasının organize edilmesinden ibaret olarak görülebilmektedir. Sigorta işletmeleri, risklerle karşılaşma olasılığı bulunan ekonomik üniteleri bir araya getirmekte ve belirli bir bedel karşılığında risklerin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak zararı karşılamayı taahhüt etmekte oldukları anlaşılmaktadır (Sağlam, 2012).

İslam hukukunda risk paylaşımına müsaade edilmektedir. Buna en önemli delil de “Akile” ve “Vela” adı altında bir takım kurumsal yapılanmaların mevcudiyetidir. Bu müesseseler, kendi dönemlerinde zamanın şartlarında meydana gelen risklere karşı bir takım güvenceler sunmaktaydılar. Bu sayede bir toplumsal dayanışma ve güven ortamı tesisine de olanak tanımaktadır. Akile, her hangi bir kasıt unsuru bulunmayan adam öldürme ve yaralama eylemlerinde suçlu yerine diyet cezasının ödenmesine olanak tanıyan bir sistem olarak bilinmektedir. Öncelikle soy kütüğünde babasından yukarı kimseler için uygulandığı halde zamanla akrabalarından ve kabile üyelerinden oluşan bir divan oluşturulmuş ve bu divan

aracılığıyla zararlar tazmin edilmekteydi. Daha sonra kimsesi olmayanlara güvence olarak beytülmal kefaleti sağlanmıştır. Vela ise bağışlanmış bir kölenin ölmesinden sonra onu bağışlayanın kendisine varis olması veya sonradan Müslüman olan birilerinin de Akile içerisine dâhil edilmesine olanak sağlayan farklı bir güvence sistemi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Medine sözleşmesinde meydana gelen mali sorumlulukların farklı kabileler tarafından ortaklaşa karşılanacağı bir sandığın oluşumu sağlanmıştır (Hacak, 2006, s.28-30). Bu kavram ve uygulamalar ekonomik ve sosyal etkileşim ve faaliyetlerin nitelik ve nicelik olarak son derece sınırlı olduğu zamanlarda ortaya atılan yöntem ve olanaklarla sosyal güvence sistemleri kurulabildiğinin bir göstergesi ve çağdaş uygulamalar için de temel referans noktalarını oluşturmaktadır.

Özü itibariyle âkile ve sigorta, birey ve toplumların risklere karşı güvence ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen, kavramları farklı olsa da gayeleri büyük ölçüde örtüşen organizasyonlardır. “Sorumluluk” ilkesinin başlangıçta âkile, daha sonra sigorta organizasyonları şeklinde disipline edildiği görülmektedir. Zira İslâm Peygamberi (sav), cahiliye örf ve âdeti olan âkile müessesesini sosyal politika gereği alıp İslâmi prensiplere göre uyarlamakta bir beis görmemiştir (Sağlam, 2011, s.290).

İslam ülkelerinde sigorta ile ilgili olarak bilinen en meşhur fetva, Mısır başmüftüsü Muhammed Abduh tarafından 1901 tarihinde yayımlanan hayat sigortasının caiz olduğuna dair verilen görüştür. Bu fetva pek çok yerde modern sigortanın yaygınlaşmasına yol açmışsa da bu konuda meydana gelen görüşler şu şekilde sınıflandırılabilir (Hacak, 2006, s. 32):

1. Her türlü sigortacılık faaliyetine külliyyen karşı çıkanlar: Bunlar sigortacılığın kadere itiraz, sebeplere fazla bağlılık ve çalışmaya dayanmayan bir haksız gelir kapısı anlamında haram bir uygulama olduğunu savunurlar (örneğin İsa Abduh ve Süleyman B. İbrahim Seniyyan).
2. Çoğunluk görüşü olarak ticari sigortacılığa karşı çıktığı halde kooperatifçi sigortaya cevaz verenler: Bunların bir kısmı ticari sigortacılığın biriktirdiği fonları faiz sisteminde nemalandırmasını da gerekçe olarak göstermektedirler. Tekafül ve İslami sigortacılık bunların görüşlerine dayandırılmaktadır. Tekafül sigortacılığın İslami esaslara göre çalıştığı ve faiz ve kumar gibi şüphelerinin olmadığı hakkında pek çok araştırma (Yıldırım, 2014; Aslan, 2015) yapılmıştır (Yıldırım, 2014) ve (Aslan, 2015). Tekafül sigorta ile geleneksel sigortacılığın farkları aşağıdaki tabloda gösterilebilmektedir.

Tablo 1. Geneleksel ve Tekafül Sigorta Karşılaştırması

Geleneksel Sigorta	Tekafül Sigorta (teberru, mudarabe ve vekale tabanlı)
Şirketin sahibi sermayedarlar	Şirketin sahibi katılımcılar
Sigortacıya risk transferi	Karşılıklı risk paylaşımı
Kazanç şirkete ya da sermayedarlara	Kazanç şirkete ve katılımcılara
Yatırımlar için kısıtlama yok	Yatırımlar İslami kurallara göre düzenlenir

Kaynak: (Tekafül, 2017)

3. Sigortalar arasında ayırım yapmaksızın her türlü ticari sigortacılığı yardımlaşma ve risk paylaşımı olarak görerek cevaz verenler (Örneğin Ahmed Zerka, Ali Hafif, Muhammed el-Behiy gibi).

Yukarıda ifade edildiği gibi, tekafül sigorta, konvansiyonel sigortaya finansal olarak sağlam bir alternatif olarak görülmektedir. Bu şu anda Ortadoğu, Malezya, Birleşik Krallık ve hatta Birleşik Devletler genelinde sunulduğu gerçeği ile kanıtlanmaktadır. Türkiye’de de Tekafül çalışmaları bazı katılım bankaları tarafından başlatılmıştır. Tekafül, sosyal sorumluluk sahibi bir risk yönetimi modeli olarak hizmet etmekte ve bu nedenle, bu yaklaşımı şu anda küresel sigorta piyasasına hâkim olan geleneksel fırsatçı modele tercih eden herkese hitap etmelidir. İslami sigorta sadece konvansiyonel sigortaya yenilikçi bir yaklaşım değil, aynı zamanda İslami finans için aslında yenilikçi bir yaklaşımdır. Tekafül'un sağlam yatırım ilkelerinin bir sonucu olarak - örneğin faizde değil - ekonomik durgunluğa rağmen, 10 milyar dolarlık bir endüstriye ulaşması bekleniyor. İslami finans piyasası geliştikçe, sigorta endüstrisi Şeriat’la uyumlu ürünler için daha net kurallar ve sıkı düzenlemeler geliştirmek fayda sağlayacaktır. Tekafül'un İngiltere’de gelişimini görmek çok ilginç olmakla birlikte bu durum aslında İslami sistemin reel ekonomi gerçekleriyle çok uyumlu olduğunu da ortaya koymaktadır. Tekafül modellerinin ekonomik olarak rakiplerine göre en karlı olduklarını ve hangisinin daha önce var olan sigorta yapısında kesintisiz olarak uyumlu olduğu incelenmelidir. Finansal hizmetler şirketler için artan kârlara neden olacak, çünkü şu anda dünya Müslüman nüfusunun sadece % 5'i sigorta kullanıyor.

Tekafül modelleri piyasada geliştirildiğinde ve kanıtlandığında, bu ürünleri sunan firmalar, dünya nüfusunun dörtte birine eşit olan Müslüman nüfusa hizmet vermek için en iyi konumda olacaklar - tekafül'u yalnızca çok gerekli bir hizmet olarak görmemek lazım çünkü aynı

zamanda büyüme potansiyeli yüksek olan bir yatırım aracı ve kalkınmayı tetikleyici bir faktör olarak da değerlendirilebilir.

5.6. Kamu ve Özel Mülkiyet Anlayışı

Sigortacılık faaliyetlerinin teorik ve kavramsal çerçevesinin iyi anlaşılabilmesi için kamu ve özel mülkiyet sınırları ve uygulamalarının da bilinmesi gerekir. Zira sigorta öncelikle mülkiyet ile mülkiyetin sağladığı hak ve menfaati güvenceye almaktadır. Buradaki mülkiyet menkul, gayrimenkul ve fikri hakları da kapsayacak şekilde geniş anlamda ele alınmaktadır.

Bazı araştırmacılara göre köktenci liberal ve radikal Müslümanların İslam ekonomisini uygulayan bir ülkedeki özel mülkiyetin ve ekonomideki rollerin sınırlılıkları noktasındaki görüşler kuşkusuz İran gibi pek çok İslam ülkesinde tutarlı ekonomik politikaların oluşturulabilmesini engellemiştir (Valibeigi, 1993). İslam'ın mülkiyet anlayışının Kur'an ve Sünnet ışığında açıklığa kavuşturulması bu anlamda büyük önem arz etmektedir.

Mülkiyet kavramı, bir iktisadi ve sosyal sistemin en önemli belirleyicilerindedir. İslam'ın getirdiği bütüncü yaklaşım, mutlak anlamda mülkiyeti Allah'a bağlar. Başka dinlerde de görülen bu geleneksel yaklaşımdan en büyük ve sistemli sapmayı ifade eden kapitalizm, temelinde mutlak özel mülkiyeti kabul eder. Buna göre mülkiyet kutsal ve dokunulmaz bir haktır. Kapitalizmin bir ürünü olan Marksizm ise ferdi mülkiyet yerine ortak mülkiyeti esas kabul eder. Batının tecrübesi zaman içinde bu iki görüşü birbirine yaklaştırmıştır. 20.yy.'ın sosyal refah devleti, ferdi mülkiyete gerektiğinde devletin müdahale edebileceğini kabul eden bir sosyal kapitalizm olarak tezahür etmektedir. Sosyalist ülkelerde de kısmi olarak ferdi mülkiyet, bir verimlilik saiki olarak kullanılmaya çalışılmaktadır.

İslam, mülkiyeti insanın bencilliğine, maddi tutkularına bağlamaz. Ona göre mülkiyet, bir kısım sosyal görevleri de gerektiren hukuki bir gerçektir. Allah'a inananlar, her şeyi onun yarattığına, dolayısıyla her şeyin onun mülkü olduğuna inanırlar:

"Göklerin, yerin ve içindekilerin hükümrânlığı Allah'a aittir"(5/17).

Allah'ın kullarına bağışladığı mülk, bir emanetten ibarettir. Kul, sahip olduğu mülkü kendi ihtiraslarını tatmin etmek için değil, Allah'ın rızasını elde etmek için bir imtihan dünyası içinde bulunma anlayışıyla o mülkün verimini maddi ve manevi alanda ençoklaştıracak şekilde değerlendirmelidir.

Şekil 6. İnsanlık Devirleri

Kaynak: (Nursi, Mektubat, 1956, s.563)'den esinlenen yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bediuzzaman Saidi Nursi, insanlığı beş ayrı devreye ayırmıştır ki bunlar, mülkiyet anlayışı için de bir fikir vermektedir. Bu devreler, vahşet ve bedeviyet (ipitidailik) devri, memlûkiyyet (kölelik) devri, esirlik devri, ecir (ücret) devri ve en son malikiyyet ve serbestiyet devridir (Nursi, Mektubat, 1956, s.563). Bu devreler, ona göre insanların medenileşmesi ve yaşam standartlarının yükselmesi ile orantılı olarak aşamalar halinde değişmiştir. Ecir, yani ücret devrinde insanlar para karşılığı olarak sermayedarların işlerinde çalışmışlardır. Fakat yönetimde kalite ve etkinliğin sağlanması için bazı özelleştirme programlarında ve batı toplumlarında da görüldüğü üzere çalışanlara şirketin veya müessesenin hissesini vererek bir ortaklık ve sahiplik anlayışı içerisinde yolsuzlukların önüne geçilmesi ve çalışanlardan daha yüksek bir verimin elde edilmesi amaçlanmıştır. Akla ve yönetim anlayışına ters düşmeyen bu sistem Bediuzzaman'ın işaret ettiği "malikiyyet ve serbestlik devri" nin sinyallerini vermiştir. Bu devirde özel mülkiyet alanları olabildiğince genişleme eğilimi göstereceğinden mülkiyet haklarını koruyacak sigortacılık mevzuat, araç ve kurumlarının da gelişmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, insan fitratına da en uygun olanın, kendisi için çalışıyor olmak duygusuyla hareket etmek olduğu anlaşıldığı gibi, insanın malikiyyet sahasına giren en önemli bir husus da çalışmasının neticesinin kendisine ait olması durumudur ki, bu durumlar İslam'ın mülkiyyet anlayışı ile örtüşmektedir.

Özel mülkiyyet, bu çerçeve içerisinde bir hak olarak kabul edilmiştir:

"Erkeklerin kendi kazandıklarından bir pay olduğu gibi, kadınların da kendi kazandıklarında bir pay vardır."(4/32)

"Ancak, kişiye malında her dilediği şeyi yapma hakkı verilmemiştir" (11/84).

Bu yüzden özel mülkiyet sosyal bir görev aracı olarak yorumlanabilmektedir (Tabakoğlu, 1988, s.25).

Özel mülkiyetin yaygınlaştırılması, belirli kişilerde toplanmasının önlenmesi, aynı zamanda İslam iktisadının en önemli hedeflerinden biridir:

"Ta ki bu servet içinizde yalnızca zenginlerin elinde dolaşan bir devlet olmasın"(4/29).

Yine bu sebeptendir ki miras, mümkün olduğu kadar çok yakınlar arasında paylaşılır ve mülkiyetin yayılmasını sağlayarak servetin belli ellerde toplanmaması sonucunu vermiştir.

Mülkiyette emeğin rolü ve mülkiyetin yaygınlaştırılması ilkesi, çalışmadan kazanmaya ve tabii servetleri mülkiyet altına almaya mani olduğu gibi, sosyal barışın da teminatıdır. Yine bu yüzden, fey` gibi, elde edilmelerinde emeğin rolü olmayan veya edinilmeleri toplum çıkarına ters düşen şeylerin mülk edinilmesi doğru görülmemiştir. Mesela Hz. Peygamber; *"İnsanlar üç şeyde ortaktır; su, tabii bitkiler ve ateş"* (Ebu Davud, s.3477) buyurmuştur. Buna göre, kaynak ve akarsular, tabii bitki örtüsü, ormanlar, enerji kaynakları, özel mülkiyet altına alınmaları topluma zarar verirken petrol gibi madenlerin mülkiyeti devlete ait olabilir; toplum bunlardan ortaklaşa yararlanabilir. Yine toplum çıkarı gerektirdiği takdirde ve zirai optimalite gereğinden dolayı toprakta devlet mülkiyeti esas kabul edilebilir. Bu konuda aile tipi şirketleşme ve işletme usulü de düşünülebilir.

Burada İslam mülkiyet anlayışının önemli bir unsuru olan esneklik, meseleyi büyük ölçüde halletmektedir. Buna göre, mülkiyet, rakabe ve tasarruf hakkı olarak ikiye ayrılır. Rakabe, çıplak mülkiyetini ve denetim hakkını, Tasarruf (veya intifa) ise kullanım hakkını ifade etmektedir. Buna göre, tarihsel uygulaması içerisinde İslam toplumlarında genellikle zirai topraklar, devletin rakabe` sine alınmış, fertlere ise tasarruf hakkı bırakılmış ve buna miri arazi denilmiştir. Fakat kuşkusuz bu uygulamalar, şahsi gayrimenkullerin olmasına da engel teşkil etmez.

Toprağı ihya yoluyla ona sahip olma veya onun üzerinde en çok hak iddia edebilme ilkesi, umumiyetle tasarruf hakkına sahip olma olarak yorumlanmıştır. Bunun yanında Hz. Ömer`in tatbikatında görüldüğü gibi fethedilen topraklarda mülkiyet (rakabe) devlete alınarak, tasarruf hakkı şahıslarda bırakılmıştır.

Tabakoğlu`na göre Osmanlı ekonomisinin kapitalizm karşısında gerilemesinin ilk sebebi, ticaret yollarının okyanuslara kaymasıdır. İkincisi de, bu mülkiyet anlayışının değişmesidir.

XVIII. yy.`dan itibaren tımar topraklarının malikaneleşmesi ve daha sonra da mülkleşmesi, hem merkezi yönetimi zayıflatmış, hem de eyalet ekonomilerini verimsizleştirmiştir. Tanzimat dönemindeki reformlar sırasında da Arazi kanunnamesi ile toprakta özel mülkiyet esas kabul edilmiş, yeni Medeni Kanun da toprakta özel mülkiyeti bir kural olarak benimsemiştir. Böylece, İslam mülkiyet uygulamasının en önemli kısmının tarihe karışmış olması, toprakların küçülerek zirai optimalitenin bozulmasına yol açmıştır (Tabakoğlu, 1988, s.28).

Osmanlı toplumunun toprak ile ilgili uygulamalarını, İslam`ın esas mülkiyet anlayışı şeklinde yansıtmak, doğru değildir. Özel mülkiyet daha verimli ve kamu daha fazla getiri elde ediyorsa elbette özel mülkiyetin desteklenmesi İslam`ın esnek olan mülkiyet sistemine uygundur. Görüldüğü gibi İslam`ın mülkiyet anlayış ve tatbikatı, manevi, sosyal ve iktisadi yönleri sahip olup, İslami sistem içinde belli bir bütünlüğü aksettirmektedir. Kişi, İslami kurallar çerçevesinde alıp sattığı her şeyin sahibidir. Devlet idaresi ve ticari sınırlandırmalar, bazen malik ve bazen de gözetici konumunda bulunan devletin kararına bağlıdır. Bu açıdan İslam, ne azgın kapitalizme zemin hazırlayan sınırsız mülkiyeti kabul eder ve ne de bireysel özgürlüğü ortadan kaldıran mutlak kamu mülkiyetini esas alır. Talegani` ye göre; İslam, sınırları belli olmayan bir karma mülkiyeti de kabul etmez. Ayrıca, İslam`ın mülkiyet ile ilgili olarak şahıs, kamu ve serbest mallar olarak yaptığı tasnifler, insan tabiatına, adil kamu düzenine ve genel insan haklarına uygun özellikleri taşımaktadır. Bireysel mülkiyeti, fitrattan kaynaklanan insan özgürlüğüne dayandırılırken, ortak mülkiyeti de kamu menfaatleri esasına göre düzenler (Talegani, 1989, s.173).

İslam`da mülkiyetin ve ekonomik ilişkilerin sınırını üç faktör belirler:

- Kişi hukuku,
- Adaletin tesisini amaçlayan kamu düzenlemeleri,
- Kamunun zararını engelleyen kamu otoritesi.

Bireyler olgunlukları ölçüsünde ve inanç ile sorumluluk bilinci çerçevesinde maddi nesnelere sahip olmakta özgürdürler. Başkalarına ait olmayan mallardan (serbest mallardan) faydalanmaları mümkündür. Ticaret alanındaki bu özgürlük, bizatihi bu faaliyetten doğan mülkiyet hakkı ve ticaretin bütünlüğünü sağlamaya ilişkin İslami kurallar ve şartlarla sınırlıdır.

6.7.Özel Mülkiyetin Kamulaştırılması

Kamulaştırma özel mülkiyet üzerinde devletin doğrudan tasarrufta bulunması ve bir nevi özel mülkiyete el koyması anlamına gelmektedir. Bu nedenle de mülkiyetin güvenceye alınması ve

sigorta konusuyla birlikte ele alınmasında yarar görülmüştür.

İslam, bir taraftan şahıslara mülkiyet hakkı tanırken, diğer yandan da bu hakkı mutlak bırakmamış ve onu belli prensipler istikametinde sınırlandırmıştır. İlk olarak mülkiyet sebeplerine yönelik sınırlamalar getirilmiştir. Yani haram olan nesnelere alınıp satılması yasaklandığı gibi, riba, karaborsacılık, rüşvet ve kumar gibi gayr-i meşru yolların kazanç vesilesi edinilmesi de yasaklanmıştır. Öte yandan mülkiyet üzerine zekât, sadaka ve infak gibi mükellefiyetler konularak o, sosyal bir görev aracı haline getirilmiştir. Ayrıca insan, sahip olduğu mülkiyeti başkasına zarar verecek ve toplumsal çıkarlarla çatışacak şekilde de kullanamaz. Mülkiyeti sınırlayan hususlardan bir diğeri de kamu yararadır. “*Zarar-ı ammi def için zarar-ı has ihtiyar olunur*” kaidesi gereğince, umumun menfaatinin söz konusu olduğu durumlarda istimlaka (kamulaştırma) başvurulması da, mülkiyeti takyit eden sebeplerden birisi olmuştur. Aynı şekilde halka arız olan zararı kaldırmak için arızı durumlarda narha başvurulması da caiz görülmüştür. Keza ihtikâr (karaborsacılık) da, umuma gelecek zararı izale etmek için haram kılınmıştır. Zira insanın sahip olduğu mülk edinme hürriyeti, ona, başkalarını zarara uğratma ve onları istismar etme hakkını vermez (Çayiroğlu, 2014, s.178).

Kamulaştırma, kamu tüzel kişilikleri tarafından kamu gücü kullanılarak özel mülkiyetin kamusal amaçlar için bedeli karşılığında zorla el konulmasına denilmektedir. İslam hukukçularının çoğuna göre, kamunun menfaati gereği özel mülkiyete bedeli karşılığında el konulması olanaklıdır. Buna delil olarak Hz. Peygamber’in sünnetinden örnekler verilmektedir. Hz. Peygamber zamanında bazı ortak kullanım alanlarının kuru statüsünde çayırılığa dönüştürüldüğü ve Hz. Ömer zamanında yapılan benzer uygulamalara yapılan itirazlara karşı “*Mülk Allah’ındır. Allah yolunda kullanılmak üzere olmasaydı bir karış toprağı bile kamulaştırmazdım*” şeklinde cevap verdiği rivayet edilmektedir (Ebu Ubeyd, El Emval, Mısır, 1968:414’den aktaran <http://fikih.ihya.org/islam-fikhi/istimlak.html>).

Benzer şekilde İbn-i Abidin Reddül Muhtar’dan aktarıldığına göre, Hz. Osman zamanında ise Kâbe alanını genişletmek üzere etraftaki ev ve arsaların kamulaştırıldığı rivayet edilmektedir. Buna delil olarak da “*zaruretlerin mahzurları mubah kıldığı*” ve “*umumi zararı def için hususi zararın kabul edilebildiği*” şeklindeki şeriat düsturları gösterilmektedir.

6.8. Mülk Sahipliği ve Mülkiyette İntifa Hakkı

Risale-i Nurda benzer ifadeler yer almaktadır. “*Elhakku ya’lu vela yu’la aleyhi*” şeklindeki Ayet dayanak gösterilerek hiç kimsenin hukukunun zayi edilmemesi, kuvvetlinin

haklıdan hiçbir şekilde üstün olmayacağı savunulmakta ve “adalet-i mahza” olarak belirtilmektedir. Her halükarda hiç kimseye zarar verilmemesi ve zarara maruz kalınmaması “la dzarara vela dzırrar” şeklindeki düsturlar çerçevesinde zarar vermemek ve zarara razı olmamak bir esas olarak ifade edilmektedir. Ancak “adalet-i mahza”nın gerçekleştirilemeyeceği durumlarda büyük hayırlar için küçük zararların kabul edilebileceğini ifade eden “Hayr-ı kesîr için, şerr-i kalil kabul edilir” düsturu ehven-i şer olarak kabul edilmektedir. “Eğer şerr-i kalil olmamak için, hayr-ı kesîri intac eden bir şer terkedilse; o vakit şerr-i kesîr irtikâb edilmiş olur” (Nursi, Mektubat, 1956, s.43) şeklindeki şeriat düsturlarının uygulanabileceği ancak, şahsi bir takım zararların meydana gelmesi durumunda bile mutlaka rızanın aranması gerektiği aksi takdirde zulüm işlenebileceği savunulmuştur. Özellikle insanların hayatının hiçbir şekilde rızası haricinde umumun menfaati için feda edilemeyeceği hususu dokuz caniyi öldürmek için gemide bulunan tek masum insanın hayatının korunması gerektiğinden geminin batırılmayacağı aksi takdirde zulüm olacağı ifade edilmektedir. Dolayısıyla kamulaştırmada insan hayatına bir zarar dokunulmadığından piyasa rayicinden aşağı olmamak ve başka bir yolunun da bulunmaması ve yetkili kurullar ve komisyonların işletilmesi şartıyla el koyma işlemlerinin yapılabileceği söylenebilir.

Sigortacılık ve mülkiyet ile ilgili olarak İslam ekonomisi kapsamında getirilen çözümler din, hukuk ve iktisat çerçevesinde çoklu disiplinler bir yaklaşımla literatür bilgisi, yapılan tartışmalar ve çözümler yapılabilir. Bu analizler daha çok dünya hayatıyla ilgili düzenlemeler ve ancak bu kısımda özellikle Risale-i Nur yaklaşımıyla gerçek anlamda mülkiyetin ne olduğu, mülkün gerçek anlamda nasıl korunabileceği ve sigortalanabileceği, ebedi hayat ve dünya hayatının baki olana nasıl aracılık edebileceği ve Müslümanın bu konudaki kabulleri, uygulamaları ve etkileneceği sonuçları üzerinde analizler yapılacaktır. Bu hususta referans alınan bazı ifadeler aşağıda yer almaktadır:

“Eğer dünyanın veya vücudun mülkiyeti, zilliyeti sende ise taahhüd, tahaffuz, korku külfetleriyle nimetlerden lezzet alamazsın, daima rahatsız olursun. Çünkü noksanları tedarik, mevcudları telef olmaktan muhafaza ile daima evham, korkular, meşakkatlere mahal olursun. Halbuki o nimetler, Mün'im-i Kerim'in taahhüdü altındadır. Senin işin onun sofrası-i ihsanından yeyip içmekle şükretmektir. Şükürde bir zahmet yoktur. Bilakis nimetin lezzetini arttırır. Çünkü şükür, nimette in'amı görmek demektir. İn'amı görmek, nimetin zevalinden hasıl olan elemi defeder. Zira nimet zâil olduğunda, Mün'im-i

Hakikî onun yerini boş bırakmaz, misliyle doldurur ve teceddüdünden lezzet alırsın” (Nursi, , 1960, s.123).

İnsan, Dünyada sahip olunan varlıkların gerçek sahibi olmadığı için eldekileri zarardan ve eksilmeden korumak düşüncesine karşın çaresiz kalınması durumunda elem ve endişe içerisinde bulunmak kaçınılmazdır. Hâlbuki asıl mülk sahibi olan Cenab-ı Allah’ın ikram ve nimetleri onun güvencesinde olduğu için fazla endişe etmeden eldekiler için öncelikle şükretmeye çalışmak gerekir. Eldekiler gitse de asıl sahibi nihayetsiz rahmet ve kudret sahibi olduğu için yerine başkasını vermesiyle şükreden daha fazla lezzet alır.

“Bu kâinatın Sâni-i Kadîr ve Hakîm'inin mülkünde iştirak yeri yoktur. Çünkü herşeyde nihayet derecede intizam bulunduğundan, şirki kabul edemez. Çünkü müteaddid eller bir işe karışırsa, o iş karışır. Bir memlekette iki padişah, bir şehirde iki vali, bir köyde iki müdür bulunsa; o memleket, o şehir, o köyün her işinde bir karışıklık başlayacağı gibi.. en edna bir vazifedar adam, o vazifesine başkasının müdahalesini kabul etmemesi gösteriyor ki; hâkimiyetin en esaslı hâssası, elbette istiklal ve infiraddır” (Nursi, 1955, s.183).

Kainatta görünen nihayetsiz intizam, düzen, uyum ve ahengin tek bir sahibi olduğunu ve tek bir amaç için çalıştırıldığını göstermektedir.

“لَهُ الْمُلْكُ Yani: Mülk umumen onundur. Sen, hem onun mülküsün, hem memluküsün, hem mülkünde çalışıyorsun. Şu kelime, şöyle şifalı bir müjde veriyor ve diyor: Ey insan! Sen kendini, kendine mâlik sayma. Çünkü sen kendini idare edemezsin, o yük ağırdır. Kendi başına muhafaza edemezsin, belalardan sakınıp, levazimatını yerine getiremezsin. Öyle ise beyhude ızdıraba düşüp azab çekme, mülk başkasınındır. O Mâlik, hem Kadîr'dir, hem Rahîm'dir; kudretine istinad et, rahmetini ittiham etme. Kederi bırak, keyfini çek. Zahmeti at, safayı bul. Hem der ki: Manen sevdiğin ve alâkadar olduğun ve perişanîyetinden müteessir olduğun ve ıslah edemediğin şu kâinat, bir Kadîr-i Rahîm'in mülküdür. Mülkü sahibine teslim et, ona bırak, cefasını değil, safasını çek. O hem Hakîm'dir, hem Rahîm'dir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder, çevirir. Dehşet aldığın zaman, İbrahim Hakkı gibi "Mevlâ görelim neyler, neylerse güzel eyler" de, pencerelerden seyret, içlerine girme” (Nursi, 1955, s.228).

Önemli olan zilyesinde bulunan mülkiyeti suiistimal etmemek ve onun hukukunu da gözetmektir. İnsan mülkiyetin devamından mesul tutulmamış tam tersine hukukunu gözetmek

ve verilmiş gayesini takdir ederek mülk sahibinin mesajını doğru anlayarak doğru davranışlar içerisine girmekle mükellef tutulmuştur. Gerçek mülk sahibi Allah'tır.

“Herkesin iman mukabilinde bu zemin yüzü kadar bağlar ve kasırlar ile müzeyyen ve bâki ve daimî bir tarla ve mülkü kazanmak veya kaybetmek davası başına açılmış. Eğer iman vesikasını sağlam elde etmezse kaybedecek. Ve bu asırda, maddiyunluk taunıyla çoklar o davasını kaybediyor” (Nursi, 1955:21).

Gerçek imanı elde eden adam, ol deyinde her şeyi yaratan Allah'ın rızasına ulaşarak dünyalar kadar ebedi mal ve servet elde etme telaşında olmalıdır. Geçici varlıklara gerçek sahipmiş gibi davranarak onlarla avunmak akıl karı değildir. Emanet olarak verdiği vücut ve hayat nimetini onun emrinde hareket etmek şartıyla ebedileştirmek için satın almak istiyor.

"Eğer Allah'ı buldunsa bütün eşya senindir gör.

Eğer Mâlik-i Mülk'e memluk isen Onun mülkü senindir gör” (Nursi, 1960, s.220).

Her şey Onun emri ve tasarrufunda olduğu için onun nihayetsiz kudret, ilim ve rahmetine dayanmak isteniyorsa Onun rızası dahilinde mülkiyet üzerinde tasarruf edilmelidir. En büyük güvence ise ihlasla takva ve ameli salihdir. O nedenle asıl sigorta mevcut elindekini ebedileştirmeye çalışmak ve yok olmak tehlikesine karşı güvenceye alacak bir mekanizmayı elde edebilmektir. Hakikat noktasında dünyevi mal ve varlıkları geçici olarak korumaya çalışmak ve dünya muhabbeti ve gerçekten sahiplenme duygusuna kapılmadan emanetçi hissiyatıyla sigortalamak bazı sakıncaları olmakla birlikte meşru olarak görülebilmektedir.

Sonuç

Her dinde toplumsal yaşamla ilgili, diğer insanlar ve doğa ile olan ilişkileri düzenleyen hükümlerin az veya çok, doğru ya da yanlış mevcut olup, bu ilkelerin mülkiyet hakları ve sigortacılık uygulamalarını da etkilediği ve bireysel tercihleri etkilediği genel olarak bilinmektedir. Bu anlamda dindar insanların iktisadi hayattaki tercihleri ve ekonomik davranışları değişebileceğinden dolayı üretim, tüketim ve yatırım ile ilgili seçimleri ve etkinlikleri de dini değer yargıları, sigortacılık ve mülkiyet anlayışına göre değişim gösterebilecektir. Yapılan analizler sonucunda araştırma sorularımız şu şekilde cevaplanabilmiştir:

İslam dininin ilkeleri mülkiyet ve sigortacılık açısından analiz edilebilir mi?

Mülkiyet hakları sadece İslam hukukunda iyi kurulmuş olmakla kalmaz, aynı zamanda tartışmasız İslam toplumunun beş temel ilkesinden biridir. Bu nedenle, mülkiyet haklarına öncelik verilmesi bakımından saygı gösterilmesi ve korunması gerekir. Dini açıdan, Allah'a ait tüm mülk yelpazeleri olsa da, mülk sahipleri olarak insanların, Şeriatın eşitlikçi hükümlerine uymak koşuluyla, arazide mülkiyet haklarının olağan aralığını üstlendiği konusunda ciddi tartışmalar yapılmamıştır. Üstelik arazi idaresi, arazi kaydı, kent planlaması, su politikaları ve çevre koruma alanlarında İslami yaklaşımlar belirgindir. İslam toplumunda mülkiyet haklarının niteliğini ve kapsamını anlamak ilahi ferman ve Hz. Peygamber'in (S.A.V.) sözleri ve örneklerinden hareket edilmesi gerekir.

Hz. peygamber, kazancın dolayısıyla mülkiyetin en hayırlısının el emeğinin mahsulü olan kazanç olduğunu bildirmiştir (Buhari, buyu:15). Bunun gibi, helal yollardan elde edilen mülkiyeti korumak, bir yönüyle emeğe olan saygının bir ifadesidir. Bu yüzden, mülkiyeti elde etme yolları sınırlandırılmıştır. Yine meşru mülkiyet korunmuştur ve müdafaa hakkı verilmiştir: "*Malının önünde onu korumak için öldürülen kimse şehittir*" (Buhari, buyu:15). Bu şekilde, İslam'ın malı koruma ilkesi ortaya çıkmış oluyor. Bu ilke, hem malı saldırandan korumak, hem de onu israf etmekten ve yok etmekten korumak anlamına gelir.

Şeriatın mülkiyet haklarını kabul ettiğini ve özel olarak sahiplik haklarını tanımladığı kuvvetle savunulmaktadır. Dahası İslam hukuku, mülk sahiplerinin haklarını ve ayrıcalıklarını korumak için gereken kurumsal çerçeveye sahiptir. Ayrıca, bu kurumların mülkiyet elde etme araçlarını düzenleyen belli kuralları ihlal etmemesi koşuluyla İslam'ın ekonomik özgürlüğe ve serbest piyasalara izin verdiği anlaşılmaktadır. Bu arada, devletin, kaynakların verimli bir şekilde tahsisini kolaylaştırmak için piyasa odaklı politikaları teşvik etmesinde bir sakınca görülmemektedir. Bununla birlikte, devletin, mülkiyet haklarının uygulanması ile sınırlı olarak, pazarın müdahalesini asgari düzeyde tutması gerekmektedir. Dolayısıyla, gelir dağılımını iyileştiren, sosyal adaleti yeniden kuran ve Şeriatın gereklerine uyan tüm ekonomik ve sosyal kurumlar kurulmalıdır. Hisbe teşkilatının kuruluşu, etik ve yasal kısıtlamaların izlenmesinde ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dahası, bu kurumların kurulmasının ekonomik kalkınmayı teşvik edeceği de savunulmaktadır.

İslam`da özel mülkiyetin çerçevesini meşru insanlık çıkarları çizmektedir. Toplumun menfaati gerektirdiği zaman, özel mülkiyete müdahale edilebilir. Nitekim Hz. Peygamber`in muhacirleri ensar`ın mallarına geçici olarak ortak kılması ve bir seferde fazla gıda maddelerini askerler arasında dağıttırması özel bir uygulama olup, buna örnek olarak verilebilir.

Günümüzdeki sigorta ile İslami sigorta arasında biçim ve nitelik farkı mevcuttur. Günümüzdeki sigorta ve tekrar-sigorta (reassurance) alanında kartel gibi ortaklıkların kurulması eğilimi, İslami hayat değerlerine ters düşmektedir. Günümüzdeki sigorta ortaklıkları, topladıkları fonlarını faizli teşebbüslere yatırmaktadırlar. İslami sigorta ortaklıkları ise, “*Mudarebe*” temeli üzerine doğrudan doğruya ya da İslami Bankalar ve diğer özel kredi kurumları ile ortaklaşa sermaye borç verebilirler. Ayrıca, İslami bankalarda bir bireysel emeklilik ve sigorta bölümleri de açılmaktadır.

Çağdaş bir eser olması açısından Risale-i Nur tefsiri İslam ekonomisinin sigortacılık ve mülkiyet temellerini ortaya koyabilmekte midir?

Risale-i Nur’da mülkiyet hakkı ve sigortacılık şeklinde bir bölüm bulunmamakla birlikte mülkiyet olarak kabul edilen varlıklarla insanın ilişkileri, tüm mevcudatın sahibinin aynı olması ve aynı amaçla sevk ve idare edildikleri gerçekliği ile insanın yeryüzüne halife olarak tayin edilmesi nedeniyle tüm varlıklarla olan münasebeti hakkında muhtelif yerlerde ifadeler mevcuttur. Bu ifadelerden mevcudatın ve mülkiyetin hakikatinin, yaratılış gayesinin anlaşılacak fitri şeriat denilen tabiat içerisinde tesis edilmiş olan kanunlara uygun davranmak gerektiği belirtilmektedir. Mevcudat ve mülk edinilebilecek her şeyin aynı zamanda Allah’ın bir mektubu olduğu, onun isim ve sıfatlarını gösteren bir ayine olduğu ve doğru şekilde bunlardan istifade ederek ebedi bir hayatı kazanmanın mümkün olduğunun altı çizilmektedir.

Her şey Allah’ın emir ve tasarrufunda olduğu için Onun nihayetsiz kudret, ilim ve rahmetine dayanmak isteniyorsa Onun rızası dahilinde mülkiyet üzerinde tasarruf edilmelidir. En büyük güvence ise ihlas, takva ve amel-i salihdir. O nedenle asıl sigorta, mevcut elindeki ebedileştirmeye çalışmak ve yok olmak tehlikesine karşı güvenceye alacak bir mekanizmayı elde edebilmektir. Hakikat noktasında dünyevi mal ve varlıkları geçici olarak korumaya çalışmak ve dünya muhabbeti ve gerçekten sahiplenme duygusuna kapılmadan emanetçi hissiyatıyla sigortalamak bazı sakıncaları olmakla birlikte meşru olarak görülebilmektedir. Şeri hukukta mevcut olan “*seddi zarar*” ilkesi elde bulunan kendi mülkiyetinde olsun olmasın başkalarının emaneti dahi olsa her türlü hak ve mülkiyete gelebilecek zararların giderilmesi gerekliliğini şart koyar. Bu gerekliliğin yerine getirilmesinde kooperatif usulü veya dayanışma sandığı şeklinde olan fonların kullanımı İslam ekonomisi kapsamında kabul edilebilir bir iktisadi teşebbüstdür. Diğer kriterlerden birisi de bu fonların faiz gibi yatırım araçlarına bulaştırılmamasıdır. Sigorta kapsamında ayrılan aidat veya fonların toplandığı sandık ticari faaliyette bulunabilir.

Bediuzzaman, iktisadi kalkınma ve büyüme ile sosyal düzen ve gelişmenin dünyaya teşvik ile değil, “*mesailerinin tanzimine ve mâbeynlerindeki emniyetin tesisine ve teavün düsturunun teshili*” ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. *Mesailerin tanzimi* kapsamında hak ve sorumluluklar ile resmi münasebetlerin alt yapısı ve kurallarının belirlenmesi gerekir. *Mabeynlerindeki emniyetin tesisi* için hak ve mülkiyete zarar verebilecek davranışların güvenceye alınması ve risklerin yönetilebilir hale getirilmesi gerekmektedir. *Teavün düsturunun teshili* ise zarara düşenlere yardım mekanizmalarının geliştirilmesi ve risklerin meydana gelmesi durumunda yıkıcı etkileri önleyecek şekilde mağdurlarla dayanışma ve potansiyel tehditlere karşı önleyici, tedavi edici ve tespit edici süreç ve araçları geliştirmeyi gerektirmektedir. Ancak bunlar yapılırken Şeriatın emrettiği sınırların aşılması ve faiz gibi haramlara girilmemesi gerekmektedir. Bu nedenle de sigortacılık sisteminin batılı finans kuruluşlarının etkisinden kurtarılarak riskin paylaşılması ve ortaklık üzerine kurgulanması ile ilgili mesailerin ve sistemin gözden geçirilmesi gerekir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta sigortacılığın insanlar arasından güveni tesis etmesi, haksızlıkların ve mağduriyetlerin güvence sistemi ile bertaraf edilmesi noktasında aslında toplumsal kalkınma ve sosyal düzenin bir gereği olarak görülebildiği hususudur. Ancak Risale-i Nur içerisinde verilen temel ilkeler ve değerler dikkate alındığında, yardımlaşma, zararı öleme ve ticari faaliyeti besleme hususları da gözetilerek sigortacılık ve sosyal güvencenin faiz geliri getiren bir sistem olmaktan kurtarılması en önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abd Al-Kader, A. (1959). 'Land, Property and Land Tenure in Islam'. *Islamic Quarterly*, 5.
- Ahmed, M. (1975). *İslam İktisadi*, Çev: Y.Ziya Kavakçı,. İstanbul: Çağaloğlu Yayınları, No:22,.
- Alchian, A. A. (1977). Some Economics of Property Rights. A. Alchian içinde, *Economic Forces at Work*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Ansari, M. (1994). İslamic Perspectives on Sustainable Development. *The American Journal of Islamic Studies*, 394-402.
- Armağan, S. (1991). *Ana Hatları İle İslam Ekonomisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, No :96.
- Aslan, H. (2015). Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri. *IJISEF* (s. 1-26). Sakarya: <http://ijisef.org/index.php/IJISEF/article/view/14/14>.
- Aström, Z. H. (2011). Paradigm Shift for Sustainable Development: The Contribution of Islamic Economics. *Journal of Economic and Social Studies*, 73-84.
- Bashir, A.-H. M. (1999). Property Rights in Islam. *Third Harvard University Forum on Islamic Finance*, http://ifpprogram.com/login/view_pdf/?file=Property%20Rights%20in%20Islam.pdf&type=Project_Publication.
- Behdad, S. (2006). Property Rights in Contemporary Islamic Economic Thought: A Critical Perspective. *Review of Social Economy*, 185-215.
- Çayıroğlu, Y. (2014). İslâm İktisadının karakteristik özellikleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 149-183.
- Çayıroğlu, Y. (2014). İslâm İktisadının karakteristik özellikleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 149-183.
- Debbaoğlu, A. (1979). *İslam İktisadına Giriş*. Dergah Yayınlar: İstanbul.
- Döndüren, H. (1993). *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Gundolf, K., & Filser, M. (2013). Management Research and Religion: A Citation Analysis. *Journal of Business Ethics*, January 1, , 177–185.
- Hacak, H. (2006). İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, <http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/1530/2006-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Haneef, M. A., & Furqani, H. (2009). Developing the Ethical Foundations of Islamic Economics: Benefitting from Toshihiko Izutsu. *Intellectual Discourse*, 173-199.
- Hoca. (2007). *Fıkıh ilmi dört büyük kısımdır*. Mumsema: <http://www.mumsema.org/ilim-ogrenmek-ve-ogretmenin-fazileti/115992-fikih-ilmi-dort-buyuk-kisimdir-1-ibadat-2-munakehat-3-muamelat-4-ukubat.html> adresinden alınmıştır
- J.Cornell, V. (2006). In the Shadow of Deuteronomy Approaches to interest and usury in Judaism and Christianity. A. Thomas içinde, *Interest in Islamic Economics* (s. 13-24). New York: Routledge.
- Jha, Y. (2013). Examining the Meta-Principles of Modern Economics and their Implications for Islamic Banking and Finance. *Islamic Sciences*, Vol. 11, 169-181.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 52-76.
- Karaman, H. (1987). *Mukayeseli İslam Hukuku, C:1,2,3*. Nesil Yayınları: İstanbul.
- Karaman, H. (2002). *Laik Düzende Yaşamak, C:1,2,3*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Khan, M. F. (2013). Theorizing Islamic Economics: Search for a Framework for Islamic Economic Analysis. *Islamic Econ.*, Vol. 26 No. 1, 203-236.
- Koehler, B. (2011). The Economist Mohammed Ibn Abdullah (570 – 632). *Economic Affairs*, 109-114.
- Kuran, T. (1995). Islamic Economics and the Islamic Subeconomy. *Joumai of Economic Perspectives*, 155-173.
- Marsuki, M. Z. (2009). Religious Agendas Towards Sustainable Development: An Islamic Perspective. *Malaysian Journal of Science and Technology Studies*, 22-39.
- Mennan, M. (1984). *İslam ve Çağdaş Ekonomik Konular*. İstanbul: Fikir Yayınları, Terc:Ali Zengin, .
- Mevdudi, E. (1985). *Faiz*. İstanbul: Bir Yayıncılık, Çev: Beşir Eryarsoy, No:41.
- Munzer, S. R. (1990). *A Theory of Property*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nakvi, N. H. (1985). *Ekonomi ve Ahlak*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nienhaus, V. (2013). Method and Substance of Islamic Economics: Moving Where? *Islamic Economics*, 169-202.
- Nursi, B. S. (1955). *Asayî Musa*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1956). *Mektubat*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1960). *Mesnevi-i Nuriye*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1960). *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, S. (1956). *Kastamonu Lahikası*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Riis, O. (1989). The Role of Religion in Legitimizing the Modern Structuration of Society. *Acta Sociologia*, 137153.

- Sağlam, H. (2011). İslâm hukuk tarihindeki âkile bugünün sigortası mıdır? *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, <http://dergi.cumhuriyet.edu.tr/cumuilah/article/view/1008000882/1008000876>.
- Sağlam, H. (2012). Sigortanın Sosyal Ve Özel Sigortalar Şeklindeki Taksiminden Hareketle Ticârî Ve Yardımlaşma Sigortalarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867965.pdf>.
- Shatzmiller, M. (2001). Islamic Institutions and Property Rights: The Case Of the "Public Good" Waqf. *Koninklijke Brill NV, Leiden*, 44-71.
- Shittu, A. B. (2014). The Qur'anic worldview: A springboard for cultural reform. *Intellectual Discourse*, 239-242.
- Şirvan, İ. (1997). Risale-i Nur'da "İktisat" Bir Giriş Denemesi. *Köprü Dergisi*, 57. Sayı.
- Tabakoğlu, A. (1988). *İslam ve Ekonomik Hayat*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Talegani, M. (1989). *İsmal ve Mülkiyet*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Tekafül. (2017). *Tekafülün Normal Sigortadan Farkı*. Tekafül Sigorta: <http://www.tekafulsigorta.com/adresinden-alinmistir>
- Valibeigi, M. (1993). Islamic Economics and Economic Policy Formation in Post-Revolutionary Iran: A Critique. *Journal of Economic Issues*.
- Vandevelde, K. (1981). The New Property of the Nineteenth Century: the Development of the Modern Concept of Property. *Buffalo Law Review*, 29.
- Wilber, C. K. (1974). The 'New' Economic History Re-examined: R. H. Tawney on the Origins of Capitalism. *American Journal of Economics & Sociology*, July 1., 249-258.
- Yıldırım, İ. (2014). Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye'de uygulanabilirliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri dergisi*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/151080>.
- Zaim, S. (1992). *İslam-İnsan-Ekonomisi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Zaman, A. (2012). Crisis in Islamic Economics: Diagnosis and Prescriptions. *Islamic Econ, n., Vol. 25 No. 1*, 143-166.